

ความทุกข์ในรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal ของ อโกตา คริสตอฟ

The Depiction of Suffering in the Short Story Collection

“C'est égal” by Agota Kristof

ดร. สุชาวดี หนูนภักดี¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของความทุกข์ในเรื่องสั้นทั้ง 25 เรื่องในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal ของ อโกตา คริสตอฟ โดยตั้งสมมุติฐานไว้ว่าความทุกข์เกิดจากความพลัดพราก ผู้วิจัยศึกษารูปแบบของความทุกข์และวิธีเผชิญกับความทุกข์ของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องสั้นแต่ละเรื่อง โดยใช้แนวคิดจิตวิเคราะห์เป็นเครื่องมือช่วยในการอธิบายพฤติกรรม ความทุกข์ของตัวละคร จากการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์มิได้นำเสนอความทุกข์อันเนื่องมาจากความพลัดพรากรูปแบบเดียวเท่านั้น แต่นำเสนอความทุกข์หลากหลายรูปแบบ โดยผ่านวาทกรรมและสัญลักษณ์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ (1) ความทุกข์ที่เกิดจากความพลัดพรากจากครอบครัวถิ่นฐานที่อยู่ ซึ่งมีสาเหตุจากการดิ้นรนแสวงหาความก้าวหน้า การเบียดเบียนกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ตลอดไปจนถึงความตาย (2) ความทุกข์ที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม อันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมกันของชายหญิงหรือการเอารัดเอาเปรียบของนายจ้าง (3) ความทุกข์ที่เกิดจากความวิตกกังวลที่สูญเสียอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนและเสรีภาพ และ (4) ความทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยอื่น ๆ ที่มนุษย์ประสบ การดำเนินชีวิตที่ไม่มีแก่นสาร สภาพแวดล้อมเป็นพิษ หรือจากปัญหาสุขภาพจิตในการเผชิญกับความทุกข์ ตัวละครส่วนใหญ่พยายามแสวงหาวิธีเพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขหรือผ่อนคลายจากความทุกข์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาเหตุของความทุกข์ว่ามาจากเรื่องใด

คำสำคัญ: ความทุกข์ รวมเรื่องสั้น อโกตา คริสตอฟ

¹รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

This research studies the patterns of suffering described in twenty-five short stories from the collection “C’est égal” by Agota Kristof. Suffering can be found at the core of each story and it manifests itself in different forms and patterns. This study asks which particular pattern applies and how the characters cope with suffering. Psychological analysis is used as a tool to assist in describing the behaviors of the characters. The researcher’s initial hypothesis was that the characters’ predominant cause of suffering was separation. Following on an analysis of discourse and symbols, more causes were found. The core motifs of suffering in these twenty-five short stories can be classified into four patterns including. (1) Suffering caused by separation from family or homeland because of better opportunity, human oppression or death. (2) Suffering from unequal social status due to gender discrimination or being taken advantage of as an employee. (3) Suffering from worry about losing one’s identity or freedom of action. And (4) Suffering from other problems caused by boring life, the environment, pollution or psychological disorders. Most characters try to find ways to solve or relieve their suffering in extreme situations, sometimes even using violence, however most commonly they avoid violence, accepting or resigning themselves to their situations.

Keywords: Suffering, Short Story Collection, Agota Kristof

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ปัจจุบันการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมของนักเขียนพลัดถิ่นในซีกโลกตะวันตกกำลังเป็นที่สนใจ เนื่องจากจำนวนนักเขียนพลัดถิ่นมีมากขึ้นและมีผลงานคุณภาพออกสู่สาธารณะทั่วโลก ในประเทศไทยวรรณกรรมประเภทนี้เป็นเรื่องใหม่ที่ยังไม่มีการศึกษาอย่างกว้างขวางเท่าที่ควร ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิจัยวรรณกรรมเรื่อง *C'est égal* ของ อโกตา คริสตอฟ

คริสตอฟ นักเขียนพลัดถิ่นเป็นนักแต่งบทละครและนักเขียนสตรีชาวสวิสเชื้อสายฮังการี เกิดเมื่อปี ค.ศ. 1935 ที่เมืองซิกส์วานต์ ประเทศฮังการี ในปี ค.ศ. 1956 เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศฮังการี ทำให้คริสตอฟและครอบครัวหลบหนีออกนอกประเทศและขอลี้ภัยไปอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ การอพยพครั้งนี้สร้างความทุกข์ให้แก่เธอแสนสาหัสและกลายเป็นรอยแผลที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่เธอจนวาระสุดท้ายของชีวิต เธอถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2011 ณ เมืองเนอชาเทล (Neuchâtel) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

คริสตอฟ จัดเป็นนักเขียนที่มีต้นทุนทางภาษาฝรั่งเศสต่ำกว่านักเขียนคนอื่น ๆ

เพราะเพิ่งเริ่มต้นเรียนภาษาฝรั่งเศสเมื่ออายุได้ 25 ปี แต่เธอมีความสามารถพิเศษในการถ่ายทอดเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครทุกตัวไปสู่ผู้อ่านด้วยภาษาที่เรียบง่าย กระชับ แต่เปี่ยมไปด้วยพลังแฝงด้วยอารมณ์ขันและทำท่ายเสียดสี นวนิยายและบทละครหลายเรื่องของเธอแต่งกลายเป็นหนังสือขายดีในยุโรป ซึ่งความสำเร็จนี้เป็นสิ่งที่เธอเก็บเกี่ยวมาจากประสบการณ์ชีวิตของเธอ

วรรณกรรมรวมเรื่องสั้นชื่อ *C'est égal* ประกอบด้วยเรื่องสั้น 25 เรื่อง ที่คริสตอฟแต่งขึ้น ในช่วงแรก ๆ ที่อพยพลี้ภัยการเมืองมาอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ราว ค.ศ. 1965 ผลงานส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตและความรู้สึกของผู้ที่ต้องจากถิ่นฐานบ้านเกิดมาใช้ชีวิตในต่างแดน

ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามว่า เรื่องสั้นทั้ง 25 เรื่องในรวมเรื่องสั้นชุด *C'est égal* มีเนื้อหาเกี่ยวกับความทุกข์อันเนื่องมาจากความพลัดพราก

ในการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความผู้วิจัยใช้แนวการวิเคราะห์รูปแบบเรื่องสั้น (short story หรือ nouvelle) และรูปแบบนูโว โรมอง (nouveau roman) หรือ เรื่องสั้นสมัยใหม่ นอกเหนือจากการศึกษาเรื่องสั้นชุด

C'est égal แล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานด้านวรรณกรรมทุกชิ้นของ อโกตา คริสตอฟ บทวิเคราะห์วิจารณ์นวนิยายของนักวิชาการและนักหนังสือพิมพ์ บทสัมภาษณ์นักเขียนที่ได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสารเฉพาะด้านวรรณคดีหลายฉบับในประเทศฝรั่งเศส เช่น เลอ มากาซีนน์ ลิตเตเรร์ (le magazine littéraire) เลอ มาทริกูลล์ เดส์ ซองซ์ (le matricule des Angés) และที่หอจดหมายเหตุสวิส (les archives littéraires suisses) ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ รวมทั้งบทความทางวิชาการที่เผยแพร่ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งช่วยให้เข้าใจเนื้อหาสาระของเรื่อง แนวคิด อารมณ์ความรู้สึกที่ผู้แต่งต้องการสื่อมายังผู้อ่าน

เนื่องจากศาสนามีบทบาทสำคัญด้านสังคม วัฒนธรรมของมนุษย์ ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดและปรัชญาการดำรงชีวิต ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเรื่องความทุกข์ของศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ เนื่องจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่สำคัญในซีกโลกตะวันออกแถบทวีปเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อ่านงานวิจัยส่วนใหญ่ในประเทศไทยรวมทั้งผู้วิจัยเป็นชาวพุทธ ส่วนศาสนาคริสต์เป็นศาสนาสำคัญในซีกโลก

ตะวันตก โดยเฉพาะทวีปยุโรปซึ่งเป็นภูมิหลังทางวัฒนธรรมของ อโกตา คริสตอฟ จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องความทุกข์ของทั้งสองศาสนาพบว่า ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์มีส่วนที่คล้ายกันคือ ความทุกข์เป็นเรื่องของธรรมชาติ ด้านพุทธศาสนา มนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติสำคัญ คือ กฎไตรลักษณ์ เมื่อมนุษย์ขัดแย้งกับธรรมชาติก็จะเกิดทุกข์ เช่นเดียวกับคริสต์ศาสนาที่กำหนดให้มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับ “บาปกำเนิด” ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตามธรรมชาติ รวมทั้งความทุกข์ที่เกิดจากความขัดแย้งที่มาจากปัจจัยภายนอก (สาธัญญ บุญเกียรติ, 2555)

ผู้วิจัยยังศึกษาความทุกข์ในแนวคิดของนักปรัชญาชาวตะวันตก อาเทอร์ โชเพินเฮเออร์ (Arthur Schopenhauer) (ค.ศ.1788-ค.ศ.1860) ปรัชญาเมธีชาวเยอรมัน ประมาจารย์แห่งลัทธิททรศนิยม (pessimism) ที่เชื่อว่า ธรรมชาติภายในของคน คือ เจตจำนง (will) ซึ่งมีลักษณะเป็นพลังความอยากและดิ้นรนอยู่ตลอดเวลาไม่รู้จบ เมื่อมีอุปสรรคมาขัดขวางทำให้ไม่ได้สมปรารถนา จึงเกิดความทุกข์ (พระสุพรชัย อานุนโท (นครพันธ์), 2553)

แนวคิดเรื่องเจตจำนงของโซเป็นเฮาเออร์ได้รับการพัฒนาต่อไปโดยนักจิตวิเคราะห์ แนวคิดจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) เป็นแนวคิดกลุ่มแรกที่ศึกษาจิตวิทยาบุคลิกภาพอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ที่ทำให้การศึกษามโนทัศน์ขยายความคิดออกไปหลายทิศทางและมีอิทธิพลต่อแนวคิดในศาสตร์สาขาอื่น เช่น สังคมศาสตร์ วรรณคดี ศิลปกรรม และศาสนา (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2554, หน้า 13) กลุ่มจิตวิทยากลุ่มนี้เน้นความสำคัญของ “จิตไร้สำนึก” (unconscious mind) ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, 1856-1939) จิตแพทย์ชาวออสเตรียเป็นผู้นำกลุ่มจิตวิเคราะห์

ฟรอยด์ เชื่อว่าความทุกข์เกิดจากการทำงานของแรงขับ (drives) มนุษย์เกิดมาพร้อมกับแรงขับทางสัญชาตญาณ (instinctual drive) และแรงขับดังกล่าวเป็นพลังงานที่สามารถเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนที่ได้ มนุษย์ไม่มีเหตุผล (irrational) ไม่มีการขัดเกลา (unsocialized) โดยมุ่งที่จะตอบสนองและแสวงหาความพึงพอใจให้กับตนเองเป็นสำคัญ (self-gratification) พลังงาน “libido” จะคอยผลักดันให้มนุษย์

แสวงหาความสุขความพอใจให้กับตนเองอย่างทันทั่วที่โดยไม่รู้จักอย่างใดก็ตาม มนุษย์ไม่สามารถตอบสนองแรงขับเพื่อก่อให้เกิดความสุขได้ตลอดเวลา ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองความพอใจอย่างที่ต้องการจะเกิดความคับข้องใจ (frustration) (จำลอง ดิษฐาณิช, 2544, หน้า 1; มาโนช หล่อตระกูล, 2555)

แนวคิดด้านศาสนาและปรัชญามีส่วนสำคัญที่คล้ายคลึงกันคือ ความทุกข์เป็นเรื่องธรรมชาติ ความทุกข์ในแนวคิดของปรัชญาเมธี โซเป็นเฮาเออร์มิได้แตกต่างจากความคิดด้านศาสนา คือ ความทุกข์เกิดจากเจตจำนงซึ่งเป็นพลังธรรมชาติที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ ฟรอยด์เป็นผู้นำความคิดทางวิทยาศาสตร์ได้มาศึกษาวิเคราะห์กลไกการทำงานของธรรมชาติ และพบว่า ความทุกข์ ความขัดแย้ง เกิดจากพลังงานธรรมชาติที่อยู่ในตัวมนุษย์ซึ่งฝังอยู่ในจิตไร้สำนึก ผู้วิจัยได้นำแนวคิดจิตวิเคราะห์นี้มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยใน 2 ประเด็น คือ

1. แนวคิดเนื้อหาของเรื่องสั้นในรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal สะท้อนสาเหตุของความทุกข์

2. เนื้อหาของเรื่องสั้นส่วนใหญ่ในรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal สะท้อนสาเหตุของความทุกข์อันเนื่องมาจากความพลัดพราก สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ได้ให้ไว้แต่เบื้องต้น และหนทางการต่อสู้กับความทุกข์ อุปสรรค หรือการยอมรับชะตากรรมของตัวละคร

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องสั้นในรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal เสนอแนวคิดด้านธรรมชาตินิยม (naturalism) มุ่งสะท้อนความจริงของชีวิต และสังคม โดยเน้นภาพด้านที่เป็นด้านมืดและข้อบกพร่องของมนุษย์ ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความไม่รู้และความอ่อนแอ แต่มนุษย์มิได้ตระหนักในข้อนี้ มนุษย์ดิ้นรนโยกย้ายโชคชะตา เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการด้วยการรัดเอาเปรียบและทำลายมนุษย์ด้วยกันเอง แนวคิดนี้ อโกตา คริสตอฟ ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องสั้นชุดนี้ และให้รายละเอียดเพื่อเพิ่มอารมณ์ความรู้สึก

ที่สลดหดหู่ ร่องลงมาเป็นการนำเสนอแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยม (existentialist philosophy) ที่ว่า ชีวิตของมนุษย์ไร้สาระ (absurd) (ปานทิพย์ สุภนกร, 2551, หน้า 22) ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความสุข ตรงกับความหมายของชื่อเรื่องสั้นชุด C'est égal

ในด้านวรรณศิลป์ผู้วิจัยพบว่า เรื่องสั้นทั้ง 25 เรื่องในรวมเรื่องสั้นชุด C'est égal มีเอกลักษณ์ คือความเรียบง่าย กระชับ เริ่มจากชื่อเรื่องซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำนามคำเดียว ชื่อเรื่องแสดงความเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่กล่าวถึงความทุกข์และสาเหตุของทุกข์

ผู้แต่งใช้ภาษาที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมา การเลือกใช้คำมีพลัง มีการใช้คำซ้ำเพื่อเพิ่มอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร นอกจากนั้นผู้แต่งได้นำกลวิธีการแต่งกวีนิพนธ์เข้ามาใช้ เช่น การเลือกใช้คำที่สัมผัสกัน เพื่อให้ทำให้น่าอ่านยิ่งขึ้น

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของวิธีเขียนของ อโกตา คริสตอฟ คือ การใช้เทคนิคการเขียนแบบกระแสสำนึก (stream of consciousness) ในการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร

ผู้แต่งใช้กลวิธีดังกล่าวได้อย่างชาญฉลาด หลากหลายและแนบเนียนในเรื่องสั้นหลายเรื่องในชุดนี้ ตั้งแต่ใช้เทคนิคพื้นฐานที่เรียกทั่วไปว่า การพูดเดี่ยวกับตัวเอง (monologue intérieur) ในเรื่อง ที่บ้านฉัน ตัวละครเอกรำพึงถึงความทุกข์ยากของตน ผู้เขียนให้ตัวละครสองตัวต่างคนต่างพูดกับตนเอง ในเรื่อง นื่องลินและพีลาโนเอ ใช้ตัวละครตัวเดียวนำเสนอบทสนทนาของตัวละครสองตัวในเรื่อง ขวาน เป็นลักษณะการโต้เถียงกันระหว่างตัวละครหญิงกับแพทย์ที่มาชันสูตรศพสามีของเธอ นอกจากนี้แล้ว อโกตา คริสตอฟ เป็นผู้ที่นิยมใช้สัญลักษณ์แทนความคิด สัญลักษณ์ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นชุดนี้แทบทุกเรื่อง สัญลักษณ์ที่ผู้เขียนใช้บ่อยครั้งในเรื่องสั้นชุดนี้ได้แก่

รถไฟ รังรถไฟ ขบวนรถไฟ สถานีรถไฟ และรถราง เป็นสัญลักษณ์ของการจากไป การเดินทางซึ่งล้วนเป็นยานพาหนะที่นำไปสู่ความทุกข์ หรือทำให้ผู้โดยสารเกิดความทุกข์

ถนน เป็นสัญลักษณ์ของเส้นทางชีวิต

เมฆ มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ของความไม่คงที่ ความผันแปรไม่ยั่งยืนบนโลกมนุษย์

ทุ่งนาไร่ที่เผลอแฉด้วยโคลนตม เป็นสัญลักษณ์ของภูมิทัศน์ที่ปราศจากชีวิต ความตาย ความทุกข์ ในเรื่องสั้นที่ปรากฏภูมิทัศน์นี้ แสดงว่าตัวละครเอกกำลังประสบเคราะห์กรรมที่ทำให้เกิดความทุกข์

ในด้านจิตวิเคราะห์ ตามทฤษฎีของ فروยด์ ความทุกข์ คือ ความขัดแย้งของ ความปรารถนา (wish) ที่บุคคลไม่สามารถตอบสนองได้ จึงทำให้เกิดสภาวะเสียสมดุล (disequilibrium) เริ่มต้นจากความรู้สึกวิตกกังวล (signal anxiety) จนกระทั่งอาจนำไปสู่ภาวะผิดปกติทางจิต เมื่อเกิดภาวะความขัดแย้งในจิตใจ จะทำให้เกิดกลไกทางจิตที่มนุษย์มักใช้แก้ไขวิกฤตการณ์ เรียกว่า กลไกการป้องกันตัว หรือกลวิธานป้องกันตัว (defense mechanism) เข้าช่วยผลักดันสภาวะเสียสมดุลให้ไปเก็บที่จิตไร้สำนึก ทำให้เกิดความสมดุลของจิตใจขึ้นใหม่ (มาโนช หล่อตระกูล, 2555 ; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2554, หน้า 28-30) ผู้วิจัยพบว่า ในเรื่องสั้นชุดนี้ พฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกมาเมื่อมีความทุกข์เข้ามาระทบส่วนใหญ่นั้นสะท้อนให้เห็นผลของการกระทำของกลไกการป้องกันตัวทางจิต ผู้วิจัยพบว่า ในเรื่องสั้นชุดนี้ พฤติกรรม หรือการแสดงออกด้วย

คำพูดบ่งบอกสภาวะอาการเก็บกด (repression) กับข้อใจ (frustration) สภาวะซึมเศร้าหดหู่ (depression) เครียด (stress) การแยกตัว (isolation) การไม่ยอมรับความจริง (denial of reality) และการแสดงความก้าวร้าว (aggression)

ผลการวิจัยโดยรวมพบว่า เรื่องสั้นชุด “C’est égal” ส่วนใหญ่เกี่ยวกับความทุกข์ ผู้วิจัยพบว่า ลำดับแรกของความทุกข์ คือ ความทุกข์อันเนื่องมาจากความพลัดพรากจากประเทศ ถิ่นที่อยู่อาศัยเดิม (9 เรื่อง) ลำดับต่อมา เป็นความทุกข์จากความเหลื่อมล้ำทางสังคมในรูปแบบที่แตกต่างกัน (9 เรื่อง) ความทุกข์ที่เกิดจากความวิตกกังวลว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์ (3 เรื่อง) และที่เหลือเป็นความทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยอื่นที่แตกต่างกันออกไป (4 เรื่อง) อันได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพจิตและความรู้สึกที่ชีวิตไม่มีแก่นสาร

1. เรื่องสั้นที่สะท้อนความทุกข์อันมีสาเหตุจากความพลัดพราก จากครอบครัว จากประเทศหรือถิ่นที่อยู่ คือ เรื่อง บ้าน (La maison) เรื่อง ความทรงจำ (D’une ville) เรื่อง ที่บ้านฉัน (Chez moi) เรื่อง ฉันไม่กิน (Je ne mange plus) เรื่อง ถนน (Les rues) เรื่อง รถไฟสายเหนือ

(Un train pour le nord) เรื่อง พ่อของฉัน (Mon père) เรื่อง ความแค้น (La vengeance) และ เรื่อง ช่างหัวมัน (C’est égal)

ตารางแสดงเรื่องที่สะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากความพลัดพราก

ชื่อเรื่อง	สาเหตุของความทุกข์	การเผชิญ/แก้ไขความทุกข์
1. บ้าน (La maison)	จากบ้านที่เคยอาศัยในวัยเด็ก	กลับมาเยี่ยมบ้านสม่ำเสมอ
2. ถนน (Les rues)	จากถิ่นฐานบ้านเมือง	กลับมาเยี่ยมบ้านสม่ำเสมอ
3. ความทรงจำ (D'une ville)	จากเมืองที่เคยอาศัยในวัยเด็ก	เล่าความทรงจำเกี่ยวกับเมือง
4. ที่บ้านฉัน (Chez moi)	จากประเทศ/บ้านเมือง	ฝันที่จะเป็นเจ้าของบ้านหลังหนึ่ง
5. ฉันไม่กิน (Je ne mange plus)	จากบ้านเมือง/ปรับตัวเข้าสังคม	แก้แค้น
6. รถไฟสายเหนือ (Un train pour le nord)	จากครอบครัว/เมือง	ความรุนแรง/จี้จ้นต่อความทุกข์
7. พ่อของฉัน (Mon père)	จากครอบครัว/ประเทศ	ไม่ยอมรับความจริง
8. ช่างหัวมัน (C'est égal)	ชีวิตเป็นทุกข์/จากบ้านเมือง/ กลัวความตาย	ยอมจี้จ้นต่อความทุกข์
9. ความแค้น (La vengeance)	จากบ้านเมือง/กลัวความตาย	แก้แค้น

2. เรื่องสั้นที่สะท้อนความทุกข์ที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม

2.1 เรื่องที่สะท้อนเพศชายกดขี่เพศหญิงมีทั้งหมด 5 เรื่อง คือ เรื่อง สิ้นค้า (Le Produit) เรื่อง แม่ (La mère) เรื่อง ขวาน (La hache) เรื่อง งานเลี้ยงวันเกิด (L'invitation) และเรื่อง น้องลินและพี่ลาโนเอ (Ma soeur Line, mon frère Lanoé) ส่วนใหญ่สะท้อนการกดขี่ข่มเหงของเพศชายที่มีต่อเพศหญิง

ผู้วิจัยพบในเรื่อง สิ้นค้า และเรื่อง ขวาน นำเสนอตัวละครหญิงที่ขบถต่อความเหลื่อมล้ำทางเพศ ในเรื่อง สิ้นค้า ตัวละครใช้วิธีการหลบหนีสภาพภรรยาผู้รับใช้ ส่วนในเรื่อง ขวาน (La hache) ใช้ความรุนแรงเข้าแก้ปัญหาด้วยการฆาตกรรม

2.2 เรื่องที่สะท้อนความเอารัดเอาเปรียบของนายจ้าง ได้แก่ เรื่อง สิ้นค้า (Le Produit) และเรื่อง ความตายของกรรมกร

คนหนึ่ง (La mort d'un ouvrier)

2.4 เรื่องที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำ

2.3 เรื่องที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำ
ทางสังคมระหว่างผู้ใหญ่และผู้น้อย ได้แก่ เรื่อง
เด็ก (L'enfant)

ระหว่างความตายและมนุษย์ คือ เรื่อง วงล้อ
ชีวิต (La Grande roue) และ เรื่อง นักข่องเบา
(Le Cambrioleur)

ตารางแสดงเรื่องที่สะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากความพลัดพราก

ชื่อเรื่อง	สาเหตุของความทุกข์	การเผชิญ/แก้ไขความทุกข์
1. แม่ (La mère)	เพศชายกดขี่ข่มเหงเพศหญิง	หญิงยอมจำนนต่อความทุกข์
2. น้องลินและฟีลาโนเอ (Ma soeur Line, mon frère Lanoé)	เพศชายกดขี่ข่มเหงเพศหญิง	หญิงยอมจำนนต่อความทุกข์
3. งานเลี้ยงวันเกิด (L'invitation)	เพศชายกดขี่ข่มเหงเพศหญิง	หญิงยอมจำนนต่อความทุกข์
4. ขวาน (La hache)	เพศชายกดขี่ข่มเหงเพศหญิง	หญิงขบถ/ใช้ความรุนแรง
5. สินค้า (Le Produit)	เพศชายกดขี่ข่มเหงเพศหญิง นายจ้างเอาเปรียบลูกจ้าง	หญิงหลีกหนีความทุกข์ ยอมจำนนต่อความทุกข์
6. ความตายของกรรมกรคนหนึ่ง (La mort d'un ouvrier)	นายจ้างเอาเปรียบลูกจ้าง	ยอมจำนนต่อความทุกข์
7. เรื่อง เด็ก (L'enfant)	ความต้องการมีอุปสรรค	ต่อต้านรุนแรง
8. วงล้อชีวิต (La Grande roue)	ความกลัวความตาย	ยอมจำนนต่อความทุกข์
9. นักข่องเบา (Le Cambrioleur)	ความกลัวความตาย	ยอมจำนนต่อความทุกข์

3. เรื่องสั้นที่สะท้อนความทุกข์ที่เกิด
จากความวิตกกังวลที่จะสูญเสียอัตลักษณ์
มีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ผิดเบอร์ผิดตัว

(Les faux numéros) เรื่อง ผู้จดหมาย
(La boîte aux lettres) และเรื่อง นักเขียน
(L'écrivain)

ตารางแสดงเรื่องที่สะท้อนความทุกข์ที่เกิดจากความวิตกกังวลว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์

ชื่อเรื่อง	สาเหตุของความทุกข์	การเผชิญ/แก้ไขความทุกข์
1. ผิดเบอร์ผิดตัว (Les faux numéros)	วิตกว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์	ปฏิเสธอัตลักษณ์ใหม่
2. ตู้จดหมาย (La boîte aux lettres)	วิตกว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์	หลีกเลี่ยง
3. นักเขียน (L'écrivain)	วิตกว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์	สร้างและรักษาเอกลักษณ์

4. เรื่องสั้นที่สะท้อนความทุกข์ที่เกิดจาก ชีวิต
ปัจจัยอื่น มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ผมนึก (Je pense) เรื่อง คุณครู (Les professeurs) เรื่อง คลอง (Le canal) และเรื่อง ชนบท (La Campagne) เรื่องสั้นเหล่านี้มีเนื้อหาที่แตกต่างจากเรื่องสั้นที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มอื่น เรื่องสั้นแต่ละเรื่องในกลุ่มนี้ มีเอกลักษณ์ที่ต่างกันออกไป ดังนี้
- 4.1 เรื่อง “ผมนึก” สะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากความไร้สาระ
- 4.2 เรื่อง “คุณครู” สะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพจิต
- 4.3 เรื่อง “คลอง” สะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากความวิตกกังวลที่จะสูญเสียความเป็นผู้นำครอบครัว และการสร้างอัตลักษณ์ของเยาวชนรุ่นใหม่
- 4.4 เรื่อง “ชนบท” สะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม

ตารางแสดงเรื่องที่สะท้อนความทุกข์ที่เกิดจากความวิตกกังวลว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์

ชื่อเรื่อง	สาเหตุของความทุกข์	การเผชิญ/แก้ไขความทุกข์
1. ผมนึก (Je pense)	ความไร้สาระของชีวิต	หลีกเลี่ยง/หาทางแก้ไข
2. คุณครู (Les professeurs)	กลัวไม่ได้ครอบครอง	ความรุนแรง
3. คลอง (Le canal)	กลัวสูญเสียความเป็นผู้นำ	ยอมจำนนต่อความทุกข์
4. ชนบท (La Campagne)	มลภาวะ/ชีวิตไร้ความสุข	หลีกเลี่ยง

ในประเด็นความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากจากถิ่นฐานที่อยู่อาศัยเดิมนั้น ความทุกข์เกิดจากความรู้สึกผูกพันกับสถานที่ที่จากไปอย่างลึกซึ้ง เมื่อจำต้องจากไปเพื่อความก้าวหน้าในชีวิต เมื่ออยู่ห่างไกลจึงรู้สึกเหงา ว้าเหว่ โดดเดี่ยว เกิดความวิตกกังวลตลอดจนประสบปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ ในใจยังคิดถึง “บ้าน” ไม่เสื่อมคลาย หากตัวละครได้กลับไปยังถิ่นเดิมชีวิตก็จะเป็นปกติสุข แต่หากไม่ได้กลับบ้านเขาก็ต้องเผชิญกับความทุกข์ซ้ำจนจรดตัว ความรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้าง และลึก ๆ ภายในใจก็ยังคงโหยหาบ้านเดิมอยู่อย่างไม่สร้างชานอกจากนี้ การพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่ยังอาจเกิดจากภัยสงครามอันน่าสะพรึงกลัวอีกด้วย ซึ่งผู้อพยพก็ต้องเผชิญกับความกลัว ความรู้สึกอ้างว้าง โดดเดี่ยว และความวิตกกังวลถึงอนาคตอันไม่แน่นอนเช่นเดียวกัน

สำหรับประเด็นความทุกข์ที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคมนั้น อันดับแรกเป็นประเด็นความเหลื่อมล้ำระหว่างชายหญิง ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้ประพันธ์ให้ความสนใจมากที่สุด เห็นได้จากการที่เธอลำดับเรื่อง

“ขวาน” (La hache) ไว้เป็นอันดับแรกของรวมเรื่องสั้นชุดนี้ ความเหลื่อมล้ำแสดงออกด้วยการกดขี่ทางเพศของชายต่อหญิงในครอบครัว อันมีสาเหตุสำคัญมาจากการสืบทอดจารีตประเพณีที่ยกย่องให้ชายเป็นใหญ่ และกำหนดให้หญิงรับภาระงานในบ้านทั้งหมด โดยไม่มีสิทธิโต้แย้งใด ๆ แม้ในบางกรณีชายจะมีพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรมจรจรัล เช่น บังคับให้หญิงในครอบครัวขายบริการทางเพศ พี่ชายมีเพศสัมพันธ์กับน้องสาว แต่สตรีเหล่านี้ส่วนใหญ่มิได้ขัดขืนต่อสู้กับการกระทำดังกล่าว แม้จะรู้สึกทุกข์และหมดกำลังใจอยากในชีวิตก็ตาม มิเพียงแต่ภรรยาในเรื่อง “ขวาน” เรื่องเดียวเท่านั้น ที่ใช้ขวานสังหารสามี อันเป็นสัญลักษณ์ของการปลดแอกตนเองจากการกดขี่ทางเพศ

ประเด็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือ ความเหลื่อมล้ำระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอปัญหาสังคม ในยุคที่มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุและการทำงานหนักเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุ จนทำให้มนุษย์ขาดชีวิตและจิตใจ คิดเพียงแต่จะหาเงินมาแลกกับวัตถุที่ตน

ต้องการ จนลืมความรู้สึกของความเป็นคน นี่คือนิสัยที่นายจ้างกอบโกยประโยชน์จากลูกจ้าง ทั้ง ๆ ที่เหนื่อยและอยากพักผ่อน แต่ลูกจ้างก็ต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อแลกกับเงินและการยอมรับจากนายจ้าง จนทำให้สุขภาพเสื่อมโทรม เกิดทุกข์ทางกายและในขณะเดียวกันก็เกิดทุกข์ทางใจด้วย ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่ออย่างแน่นอนกับครอบครัวและบุคคลผู้ใกล้ชิดเขา

นอกจากทุกข์ของผู้ใหญ่ที่เกิดจากประเด็นความเหลื่อมล้ำ 2 ประเด็นนี้แล้ว ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอความทุกข์ของเด็ก อันเกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กอีกด้วย วุฒิภาวะและความคิดตลอดจนการกระทำของผู้ใหญ่ที่เป็นไปตามขนบที่ปฏิบัติกันมาในบางครั้งอาจสร้างความกดดันและเก็บกดให้กับเด็ก ซึ่งความทุกข์นี้เด็กบางคนอาจแสดงออกด้วยพฤติกรรมที่ก้าวร้าวหรือใช้ความรุนแรงกำจัดมันออกมา

นอกจากนี้แล้วยังมีประเด็นความทุกข์ที่เกิดจากความเกรงกลัวการสูญเสียความเป็นตัวตน (self) และอัตลักษณ์ (identity) หมายถึง การสูญเสียการเป็นผู้กำหนดคุณค่าและความหมายแก่ตัวเอง การมีสิทธิเสรีภาพ

ในตัวเอง เป็นนายตัวเอง เห็นได้จากการที่ตัวละครมักจะเป็นคนชายขอบที่ยอมปล่อยให้ “โอกาสดี” ในชีวิตหลุดลอยไป เพราะความเกรงกลัวที่จะสูญเสียความเป็นตัวตนของตน

สำหรับความทุกข์ที่เกิดจากปัจจัยอื่นได้แก่ ความทุกข์จากการขาดจุดมุ่งหมายในชีวิต ทำให้รู้สึกว่าชีวิตน่าเบื่อหน่าย ไร้สาระ ความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ความทุกข์ของพ่อ ที่หวั่นวิตกในการสูญเสียความเป็นใหญ่ในครอบครัว ความทุกข์จากปัญหาจิตเภทและความทุกข์ที่เกิดจากธรรมชาติที่กำหนดให้มนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน คือความตาย มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกฎข้อนี้ได้เลยและไม่อาจหยั่งรู้ได้ว่าเมื่อไรความตายจะมาถึง

ความทุกข์แต่ละรูปแบบที่เกิดขึ้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายก็จะพบว่า ความทุกข์ที่เกิดจากความพลัดพรากพบในกลุ่มผู้ชายมากกว่ากลุ่มผู้หญิง เนื่องจากเพศชายมีอิสระแข็งแรงและบริบททางสังคมเอื้อให้เพศชายมีอิสระมากกว่าเพศหญิง ดังนั้นการออกเดินทางไปสู่โลกภายนอกซึ่งอาจจะต้องเผชิญกับอุปสรรคอันตรายนานัปการ

จึงไม่เหมาะกับเพศหญิง ในขณะที่เดียวกันปัญหาจารีตประเพณีที่มองผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอทำให้บทบาทของผู้หญิงถูกปิดกั้นให้อยู่แต่ภายในบ้าน ผู้หญิงที่เดินทางหรืออพยพย้ายถิ่นฐานผู้เดียวมักเป็นหญิงหม้ายหรือโสด

ในทางตรงกันข้าม ผู้หญิงส่วนใหญ่ประสบกับความทุกข์อันเนื่องมาจากการกดขี่ทางเพศในครอบครัว ซึ่งเป็นค่านิยมที่ถูกปลูกฝังในสังคมและปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานที่ยกย่องให้เพศชายเป็นใหญ่ในครอบครัว ความทุกข์ของพวกเขาจะเป็นความทุกข์ของลูกผู้หญิงที่ใหญ่หลวงรุนแรงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับความทุกข์จากการพลัดพรากจากถิ่นฐานที่อยู่อาศัยเดิม เนื่องจากตัวละครที่ถูกกดขี่ข่มเหงทางเพศส่วนใหญ่จะรู้สึกทุกข์จนหมดอาลัยตายอยากในชีวิต ขณะที่ความทุกข์จากความพลัดพรากจากถิ่นอาศัยเดิมจะแสดงออกด้วยความรู้สึกว่าเหงา อ้างว้าง โดดเดี่ยว และโหยหาความอบอุ่นของ “บ้านเดิม” เป็นความระทมทุกข์ที่เมื่อมองอย่างผิวเผินแม้จะดูไม่น่าทรมานสักเท่าไร แต่ฝังลึกและกัดกร่อนจิตใจ เหมือนบาดแผลที่เจ็บปวดและทิ่มแทงใจอยู่ตลอดเวลา

อาจสรุปได้ว่าแม้เหตุแห่งทุกข์จะมีหลากหลายรูปแบบ แต่ความทุกข์ส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของตัวละครเองทั้งสิ้น ที่ดิ้นรนแสวงหาทรัพย์สินเงินทองหรือความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานจนตกเป็นเหยื่อของความว้าเหว่หรือการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันในหมู่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง และท้ายสุดมนุษย์หนีกฎธรรมชาติหรือความตายไม่พ้น มนุษย์มาจากธรรมชาติย่อมกลับไปสู่ธรรมชาติ

เมื่อเกิดทุกข์ขึ้นแล้ว แนวทางเผชิญความทุกข์ของตัวละครและกลวิธีการแก้ไขหรือผ่อนคลายจากความทุกข์จึงขึ้นอยู่กับสาเหตุของความทุกข์ ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครส่วนใหญ่ในเรื่องสั้นชุดนี้เผชิญความทุกข์ด้วยความกล้าหาญอดทน ตัวละครบางตัวมีความทุกข์ความเก็บกดมากกระทั่งนำความรุนแรงเข้ามาแก้ไขปัญหา เช่น ในเรื่อง ขวาน (La hache) และตัวละครบางตัวหลีกเลี่ยงปมปัญหา เช่น ในเรื่อง สินค้า (Le Produit) ผู้จดหมาย (La Boîte aux lettres) บางตัวก็ยอมจำนนกับความระทมทุกข์โดยไม่โต้แย้ง เช่น เรื่องงานเลี้ยงวันเกิด (L'invitation) นื่องสินและ

ฟีลาโนเอ (Ma soeur Line, mon frère Lanoé) แม่ (La mère) และความตายของกรรมกรคนหนึ่ง (La mort d'un ouvrier) ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการนำแนวคิดจิตวิเคราะห์ ซึ่งเน้นแนวคิดจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ เข้ามาอธิบายพฤติกรรม บุคลิกภาพ อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การเข้าใจการทำงานของจิตได้สำนึกมีบทบาทสำคัญในการนำไปสู่ความเข้าใจการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในตัวละคร

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเกี่ยวกับความทุกข์ที่พบในเรื่องสั้นชุด “C'est égal” ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นสามารถใช้เป็นแนวทางในการค้นคว้าวิจัยวรรณกรรมนักเขียนพลัดถิ่นและจะน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งหากนำไปใช้เปรียบเทียบกับวรรณกรรมพลัดถิ่นในประเทศไทยว่า มีความแตกต่างอย่างไรในประเด็นเกี่ยวกับความทุกข์ หรือว่ามีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากเราทุกคนต่างก็เป็นมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น และตัวละครในวรรณกรรมพลัดถิ่นร่วมสมัยมีความทุกข์ที่มาจากสาเหตุเดียวกันกับตัวละครในวรรณกรรมพลัดถิ่นสมัยก่อน ๆ หรือไม่ และ

ยังจะสามารถขยายผลการวิจัยไปยังมุมมองของศาสตร์อื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ปรัชญา สังคมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ ได้อีกด้วย

การนำความทุกข์มาเป็นประเด็นหลักในการนำเสนออีกเพื่อให้เราได้เข้าใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันเป็นหน้าที่สำคัญของวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษางานชิ้นอื่น ๆ ของ อโกตา คริสตอฟ และนักเขียนภาษาฝรั่งเศสร่วมสมัยคนอื่น ๆ อีกด้วย เนื่องจากการศึกษาวรรณคดีฝรั่งเศสช่วงหลังศตวรรษที่ 20 ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวรรณคดีที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส (la littérature francophone) ซึ่งนักเขียนเป็นนักเขียนพลัดถิ่น หรือเป็นนักเขียนต่างชาติที่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาแม่ การศึกษาวรรณกรรมพลัดถิ่นสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของคนพลัดถิ่น ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ในโลกปัจจุบัน

นักเขียนพลัดถิ่นบางคนตั้งใจที่จะเลือกใช้ภาษาอื่นแทนภาษาแม่เพื่อสร้างสรรค์วรรณกรรม ด้วยเหตุผลหลากหลายนักเขียนบางคนเห็นว่า การใช้ภาษาต่างประเทศทำให้เขามีอิสระในการ

แสดงออกทางด้านความคิดความคิดหรือ เขาไปสู่โลกที่กว้างไกลกว่า ซึ่งข้อคิดเหล่านี้
ทางด้านศิลปะมากกว่าภาษาแม่ของตน บางคน มีความสำคัญ ที่ควรแก่การนำมาศึกษาวิจัยใน
ใช้ภาษาต่างประเทศเป็นสื่อส่งผ่านผลงานของ โอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- จำลอง ดิษขณิข. (2544). *จิตวิทยาของความคับทุกข์*. เชียงใหม่: บริษัทกลางเวียงการพิมพ์.
- ปานทิพย์ สุจนคร. (2551). *ปรัชญาเอกซิสเตนเซียลลิสต์ (PY 437)* (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระสุพรชัย อานนุโท (นกรพันธ์). (2553). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องความทุกข์ในพุทธ
ปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดทุกขนิยมของโซเป็นเฮาเออร์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาโนช หล่อตระกูล. (2555). *ทฤษฎีจิตวิเคราะห์*. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2555, จาก
http://rasidah6381.blogspot.com/2012/07/1_9282.html
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2554). *ทฤษฎีจิตวิทยานุคลิกภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- สาธัญญ์ บุญเกียรติ. (ม.ป.ป.). *เผชิญความทุกข์อย่างคริสตชน (ตอนที่ 1) @แมคกิลวารี*
วิทยาลัยพระคริสต์ธรรมแมคกิลวารี. ค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2555, จาก http://mcd.in.th/wp-content/uploads/@MCD/@MCD_1.pdf